

буржуазії (1920–1939) / Ю.Ю. Сливка. – К.: Наук. думка, 1985. – 271 с. 9. Соляр І. Українське національно-демократичне об'єднання: перший період діяльності (1925–1928) / І. Соляр. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, 1995. – 72 с. 10. Українська державність у ХХ ст.: історико-політичний аналіз / [О. Дергачов, Є. Бистрицький, В. Реприццев та ін.]; за ред. О. Дергачова. – К.: Політична думка, 1996. – 448 с. 11. Українська суспільно-політична думка в 20 столітті: док. і мат. / [упор. Т. Гунчак, І. Сольчаник] – Т. 2. – [Б.м.]: Сучасність, 1983. – 426 с. 12. Швагуляк М. Пацифікація. Польська репресивна акція у Галичині 1930 р. і українська суспільність / М. Швагуляк. – Львів, 1993. – 52 с. 13. Центральний державний історичний архів України у м. Львові (ЦДІАУЛ). – Ф.344. – Оп. 1.– Спр. 525. 14. Ajnenkiel A. Konstytucje Polski w rozwoju dzijowym 1791–1997 / A. Ajnenkiel. – Warszawa, 2001. – 534 s. 15. Kaczmarek R. Historia Polski (1914 – 1989) / R. Kaczmarek. – Warszawa, 2010. – 992 s. 16. Torzecki R. Kwestia ukraińska w polityce III Rzeczy (1933–1945) / R. Torzecki. – Warszawa, 1972. – 526 s.

УДК: 321.01:316.75:049.1(0.045)(477):34.08/34.07

Юрій Тишкун

Національний університет “Львівська політехніка”

В. ЛИПІНСЬКИЙ ПРО БЮРОКРАТІЮ (“ЛИСТИ ДО БРАТІВ-ХЛБОРОБІВ”): ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕОРЕТИЧНОГО ПІДґРУНТЯ ПОГЛЯДІВ

© Тишкун Ю., 2012

Розглянуто формування поглядів В. Липинського на бюрократію під впливом ідей Ж. Сореля, Р. Міхельса, К. Маркса, А. де Токвіля. Стверджено, що основу його поглядів становлять ідеї про бюрократію, запозичені у Ж. Сореля та Р. Міхельса. Підкреслено, що під час розгляду проблеми бюрократії вітчизняний мислитель не звертався до ідей М. Вебера.

Ключові слова: бюрократія, Жорж Сорель, Роберт Міхельс, Макс Вебер, Алексіс де Токвіль.

Jurij Tyshkun

V. LYPYNSKY ABOUT A BUREAUCRACY (“LETTERS TO FELLOW FARMERS”): TO THE PROBLEM OF DETERMINING THE THEORETICAL BASIS OF HIS VIEWS

Deals with the formation of attitudes of Viacheslav Lypynsky on bureaucracy under the influence of Georges Sorel, Robert Michels, Karl Marx, Alexis de Tocqueville. It is alleged that his views were based on ideas of the bureaucracy borrowed from Georges Sorel and Robert Michels. Emphasizing that, in considering the problem of bureaucracy Ukrainian thinker did not approach the ideas of Max Weber.

Key words: bureaucracy, Georges Sorel, Robert Michels, Max Weber, Alexis de Tocqueville.

Бюрократія вважається одним із об'єктів дослідження для більшості представників шкіл політичної науки країн Заходу щонайменше від 1948 р. – з часу проведення під егідою ЮНЕСКО семінару-колоквіуму, який спробував конкретизувати сфери дослідження політології. Водночас у таких країнах, як Німеччина, Франція, США бюрократія привернула пильну увагу політологів

щонайпізніше на початку ХХ ст. Натомість в українській політичній науці, з огляду на її нетривалу (двадцятирічну) історію, дослідження чиновництва доволі нові і мало поширені. Роботи у цьому напрямі зводяться передусім до перекладу і опрацювання творів представників західної політичної науки (її класиків та сучасників). При цьому залишається поза увагою аналогічна робота, пророблена під час і після Визвольних змагань 1917–1921 рр. – в період, коли вітчизняні мислителі (М. Грушевський, С. Томашівський, В. Кучабський, В. Старосольський) активно переймали здобутки молодшої західної науки, зокрема і для потреб новопосталої Української держави. Зараз ігнорування цієї перекладацької та аналітичної праці може приректи вітчизняні дослідження бюрократії на повторення пройденого та втрату досвіду попередніх адаптацій західних теорій бюрократії до українських умов. Хоча звернення до них є конче необхідним для формування повноцінного напрямку досліджень бюрократії у рамках вітчизняної школи політичної науки.

У цьому контексті досвід рецепції західних теорій професійним політологом (за освітою) В. Липинським (1882–1931) буде корисним для того, щоб дослідники державного апарату змогли “побачити більше, стоячи на плечах гігантів” суспільної думки минулого.

Мета роботи – розглянути джерела формування поглядів В. Липинського на державну бюрократію, відображених в його програмному творі “Листи до братів-хліборобів”. Досягнення мети передбачає розкриття таких завдань: 1) виявити теоретичне підґрунтя, на яке спирається мислитель у своїй оцінці бюрократії; 2) встановити, до яких саме дослідників бюрократії і чому звертався український мислитель у своїй роботі. Виконання поставлених завдань можливе за допомогою методів *генетичного* (запропонованого Л. Біласом) та *аналогії* (запропонованого В. Ісаївим), актуальність яких під час здійснення аналізу творчості В. Липинського підтвердив К. Галушко. Суть першого з цих методів полягає у характеристиці течій, поширених в період життя та творчості В. Липинського, і зіставлення їх програмних положень з його поглядами, а другий – у спробі виявлення реальних попередників, на ідеї і праці яких спирався мислитель [5, с. 357].

До питання формування світоглядних засад і теоретичного підґрунтя поглядів В. Липинського звертались О. Андрієвський, В. Заїкін, В. Кучабський, Т. Осташко, Ю. Терещенко, С. Сторожук. Також до розгляду проблеми формування світогляду і наукової концепції В. Липинського звертались В. Бурлачук, К. Галушко [5], В. Горбатенко, М. Гордієнко, Б. Ганцаж, І. Лисий, В. Маркітантов, В. Потульницький [11], О. Семків. У роботах цих учених ми також натрапляємо на згадки про бюрократію у автора “Листів до братів-хліборобів” (у формі окремих цитат) без їх змістовного аналізу. Тому ми можемо стверджувати, що відсутній аналіз того, як сформувались погляди В. Липинського на бюрократію і які саме автори та праці стали підґрунтям його поглядів на державний апарат.

В. Липинський був достатньо “начитаним”, відзначає сучасний суспільствознавець з діаспори В. Ісаїв, і його світогляд формувался під впливом університетських середовищ Женеви і Кракова, польських інтелектуалів і французького культурного та наукового світу, який впливав на них. При цьому він належав до суспільної думки правого спрямування і розвивався в руслі польської, австрійської та французької консервативної інтелектуальної традиції [5, с. 357–358, 361; 11, с. 153–154]. Його ідейно-теоретичне кредо безпосередньо ґрунтувалося на ідеях теоретичних шкіл межі ХІХ–ХХ ст.: ранньої теорії конфлікту (Г. Гегель, К. Маркс, Л. фон Гумплович, Г. Ратценхофер, Ф. Оппенгеймер), критики раціонального мислення (З. Фройд, М. Вебер, Ж. Сорель), теорії еліти (Р. Міхельс, Г. Моска та В. Парето), німецької політичної історії (Л. фон Ранке, Ф. Ратцель) та польської консервативної історичної школи [5, с. 357; 11, с. 153]. Однак ґрунтовно знаючи ці ідеї, він сприймав їх як переконаний консерватор і переплітав їх з ідеями власної політичної доктрини [5, с. 361].

Розглядаючи вищезгадані наукові школи, що мали вплив на В. Липинського, можемо відзначити, що принаймні частина їх представників (Г. Гегель, К. Маркс, М. Вебер, Р. Міхельс) приділяли значну увагу проблемі бюрократії у різних її аспектах і навіть були “корифеями” або “класиками” її досліджень. Отже, виникає проблема, як саме виявити їх вплив на погляди В. Липинського у цьому питанні. Спробу його вирішення, на нашу думку, можна здійснити на

прикладі аналізу “Листів до братів-хліборобів” – основної програмно-ідеологічної праці В. Липинського, у якій прослідковується його позиція, яка якраз і показала його як провідного представника українського консерватизму і визначного автора консервативної концепції української державності.

Можна відзначити, що проблемі бюрократії під час розроблення цієї концепції В. Липинським відводиться чимало місця. При цьому на відміну від інших проблем, під час звернення до неї учений не використовує власноруч розроблену наукову термінологію, а звертається до загальнопоширеної: бюрократи, чиновники, клерки, апарат, посадовці, канцеляристи, службовці, адміністрація [7, с. XIV, XXVII, 36, 38, 46]. Однак, на нашу думку, у “Листах...” ця проблема все ж перебуває на периферії щодо інших проблем (здобуття державності, формування еліти, панування тощо), і не знаходить свого завершення у формі цілісної науково-обґрунтованої концепції.

Утім, застосовуючи вищезгаданий генетичний метод та аналізуючи згадуваність і посилання у роботі В. Липинського, можемо визначити, що В. Липинський, розглядаючи бюрократію, звертався до праць Ж. Сореля (через пряме цитування) [див.: 7, с. 59] та Р. Міхельса (без прямого цитування) [7, с. XIV, XLVII, 21, 35–36, 59, 61, 70].

Погляди німецького партолога Р. Міхельса на бюрократію викладені ним у праці “Політичні партії”, де зазначається, що чиновництво є соціальною групою “посадовців”, які утворюють “касту” “осіб прямо залежних від держави”, оскільки вона забезпечує їм соціальну позицію, захищає їх від “три економічних сил” і надає “право на пенсію”. Вона формується із постійно численно зростаючих, але матеріально і статусно “нестійких” середніх прошарків. Боротьба між членами цієї соціальної групи за доступ до посад призводить до появи неофітів, які, потрапивши в державний апарат, стають ревними захисниками держави [13, р. 140–143].

Схожі аналогії у бюрократії знаходимо у праці В. Липинського. Так, вітчизняний мислитель розглядає чиновництво – “клерків” як соціальну групу, яка витворюється сучасною “буржуазною формою” держави – “народною державою” (з її демократією, загальним правом голосу і урядом, сформованим під впливом парламенту), з метою збільшення її оборонної сили від революційних рухів, оскільки “...оця буржуазія державних комісіонерів ... дуже прив’язана до буржуазних ідей, і коли будь-який пропагандист революції опиниться на урядовій посаді, він з ... легкістю стає прекрасним буржуа”. Ця соціальна група формується з “класу інтелігенції” – іншого соціального прошарку, який також цілеспрямовано створюється сучасною державою, з метою підготовки кадрів для чиновництва. Своєю чергою, інтелігенти, за В. Липинським, це є люди, які “не зайняті матеріально-продуктивною працею ... і здобуваючі собі прожиток взамін за працю свого ума і духа”. Прошарок інтелігенції – “здекласованої”, “матеріально не продукуючої” прагне зайняти державні “посади”, а тому всі її представники зацікавлені, щоб цих посад було більше. Її представник “... уважав би за річ дуже нерозумну, коли б його література не принесла йому державної посади”. Він є “... канцелярист і писар по фаху ... кар’єрист по духу”. Однак, оскільки на ринку, на який вона викидає свою “умову” (розумову – Ю. Т.) продукцію, точиться жорстка конкуренція, оскільки “чим більше ... число такої інтелігенції, чим більше її бере участь у політиці, тим гострішою стає її конкуренція”. Її представники прагнуть, щоб “спекулятивна конкурентна боротьба [була] лекша”. Тому тільки роз’єднання, тільки “боротьба між собою, ... дає змогу такій інтелігенції ... забезпечити кращі умовини свого матеріального існування”. Отже, “чим більше політично розбита нація, ... тим більше в ній ... всяких політичних посад для інтелігенції” [7, с. XIV, XLVII, 21, 36, 59, 61, 70].

Аналіз згадуваності і цитування у “Листах...” та порівняння змісту ідей, викладених у праці В. Липинського та в раніше виданій праці Р. Міхельса стосовно чиновництва як соціальної групи, вказує на їх змістовну подібність. Відповідні ідеї Р. Міхельса є широко представлені в “Листах до братів-хліборобів”, де, однак, немає безпосередніх посилань на німецького соціолога, а швидше фігурують під посиланням на широко цитованого В. Липинським Ж. Сореля [7, с. 59]. Цей факт може мати кілька взаємодоповнюваних пояснень.

По-перше, В. Липинський був носієм польської культурної традиції, яка традиційно сприймала інтелектуальні ідеї з французької суспільної думки [5, с. 358]. Отже, ідеї Р. Міхельса про соціальну роль бюрократії могли прийти до В. Липинського “кружним шляхом” через франкомовні джерела, зокрема і через праці Ж. Сореля. Однак таке припущення потребує перевірки з боку дослідників французької суспільно-політичної думки та фахівців з інтелектуальної історії. По-друге, автор “Листів...” розглядав ідеї Р. Міхельса загалом, і стосовно бюрократії зокрема, як “само собою зрозумілі” – як підстави для формування власного світогляду і наукової концепції, які не потребують цитування і пояснення. Такий розвиток подій є цілком можливим, з огляду на те, що згаданий німецький соціолог починав як представник соціал-демократичної партії Німеччини, а згодом зайняв позицію, згідно з якою “будь-яка демократія перетворюється в олігархію”. Ці ідеї співвідносяться з позицією В. Липинського, який розглядав демократію виключно як “... метод організації, вживаний найчастіше як раз “панамі” по походженню ... “аристократами”” [7, с. XLVII]. У такому випадку з позицій обох мислителів випливає, що бюрократія як прошарок, який здійснює владу, є лише частиною правлячої верхівки – еліти. Така позиція водночас дає змогу нам зрозуміти причини звернення В. Липинського до розгляду бюрократії як соціальної групи. По-третє, Р. Міхельс, і Ж. Сорель і В. Липинський творили в єдиному соціальному контексті – на межі ХІХ–ХХ ст., напередодні соціальних потрясінь Першої світової війни і революцій, коли однією з небагатьох перевірених опор правлячих еліт була саме бюрократія.

Водночас можна припустити, що В. Липинський, розглядаючи бюрократію, відштовхувався не лише від двох згаданих представників лівої політичної думки, але й від їх предтеч – К. Маркса та Г. Гегеля, які також розглядали бюрократію саме як соціальну групу, яка утримується за кошт держави. Так, із згаданими пасажами В. Липинського можна порівняти ідеї Г. Гегеля: “... державні службовці складають основну частину *середньої верстви*, яку характеризує розвинений інтелект ... [яка] править за основу ... визначної освіченості ...”. Окремий їх представник – індивід, пов’язаний з офіційною посадою, отримує майно, задоволення своїх потреб як приватної особи [6, с. 222, 259, 260, 261]). Сам факт звернення В. Липинського до лівої суспільно-політичної думки (до якої належав Ж. Сорель), і, зокрема, до марксистської (до якої належав Р. Міхельс), доброї його ознайомленості з нею робить правомірним існування твердження про вплив самого К. Маркса на формування поглядів вітчизняного дослідника на бюрократію. У цьому випадку розгляд чиновництва як соціальної групи, що зацікавлена у збереженні та зміцненні існуючої держави і збереженні при владі чинної правлячої еліти, має свої паралелі як в оцінках К. Марксом матеріальних інтересів чиновництва взагалі (в теоретичному аспекті – “бюрократія власноруч володіє державою... це її приватна власність; ... стосовно ж окремого бюрократа, ціль державна перетворюється для нього в його особисту ціль, в гонитву за чинами, роблення кар’єри” [9]) і конкретно на прикладі прикладного політичного аналізу суспільно-політичної ситуації у Франції після революції 1848 р.: “...податок – це джерело життя для бюрократії, ... для всього апарату виконавчої влади”, “... численна ... вгодована бюрократія – це “*idée napoléonienne*” ... створити поряд із справжніми класами суспільства штучну касту, для якої збереження ... режиму – питання про хліб насущний” [10, с. 211, 212].

В. Липинський, формуючи свої погляди на бюрократію, спирався на досягнення представників лівих поглядів, і дотримувався марксистського, негативного, підходу до бюрократії, розглядаючи її як паразитичну соціальну групу, яка живе за кошт держави. Цей підхід не суперечить положенням консервативної ідеології з її негативним ставленням до демократичного політичного режиму і республіканської форми правління, за якої інтелігенція як паразитарна верства суспільства здобуває поширення і отримує можливості для працевлаштування в бюрократії коштом суспільства.

У контексті впливу на В. Липинського французької суспільно-політичної традиції за допомогою методу аналогії можемо віднайти зв’язок між поглядами В. Липинського та А. де Токвіля – представника французького аристократичного конституціоналізму і лібералізму. Розглядаючи приклади успішної побудови державного апарату в тих чи інших державах, автор “Листів...” звертається, зокрема, до прикладу королівства Франція, відзначаючи, що державний

апарат, яким користувався уряд першої Французької республіки, а згодом і Наполеона I, був створений саме за часів королівської влади [7, с. 38, 92]. Ці ідеї нагадують подібне твердження французького мислителя, висловлене ним у своїй праці “Давній порядок і Революція”: адміністративна централізація влади не є ні продуктом Французької республіки, ні Імперії, а навпаки, є продуктом Старого порядку. Щобільше, “коли вибухнула Революція, ще майже нічого не було зруйновано в старій адміністративній споруді Франції; під неї тільки, сказати б, підвели новий підмурівок” [12, с. 37, 57–59].

Прослідковуючи вплив на В. Липинського німецьких теоретиків, зокрема автора концепції раціональної бюрократії М. Вебера, слід відзначити, що в В. Липинського відсутні прямі посилання на М. Вебера, доробок останнього стосовно бюрократії цілком оминається автором “Листів...”.

Водночас вітчизняні дослідники посилаються на те, що в чомусь (а саме у критиці раціонального мислення) В. Липинський звертався до М. Вебера [5, с. 357]. І справді – в роботі українського мислителя можна знайти міркування щодо зв’язку раціональності та релігії [7, с. 122–123, 201–202], що близькі до ідей М. Вебера, а також подібну до веберівської негативну оцінку “літераторів”, дрібної буржуазії та непродуктивного фінансового капіталу і позитивну – продуктивного промислового капіталізму [7, с. 118, 122, 123, 139, 152; 2, с. 46–51], які *опосередковано* (наше підкреслення – Ю. Т.) пов’язані з проблемою формування бюрократії в країнах Заходу у Новий час. Однак відсутність безпосередніх посилань на погляди М. Вебера на бюрократію у В. Липинського потребує додаткового пояснення. Найпростіше — це факт відсутності суверенної державності в Україні в період написання “Листів..”, а отже, неактуальність для бездержавної нації потреби у розбудові ефективного державного апарату. В. Липинський пояснює це тим, що проблема побудови державного апарату не стоїть на часі в умовах, коли “... Пілсудський і Ленін ... сотворить (колоніальний – Ю. Т.) державний апарат ... в підлеглих їм українських землях”, в умовах, коли невідомо “... чи знайдеться на Україні стільки ж, скільки й у Московщині ... чиновників, ... які-б... до будови держави приступили” [7, с. 40, 56]. Але в такому випадку він не звертався б також до аналізу бюрократії у лівій і токвіліанській традиціях.

Однак справжні причини відсутності посилань на М. Вебера, на нашу думку, набагато глибші. Це, зокрема, належність М. Вебера до німецькомовного культурного і наукового світу, до якого В. Липинський не був близьким через належність до польського і французького культурного та наукового світу. Водночас ми не маємо підстав відкидати вільне володіння В. Липинським німецькою мовою, зокрема і науковою, та його включеності у німецькомовний (політичний) дискурс. Зокрема, слід брати до уваги: 1) перебування В. Липинського у 1918–1919 рр. як посла Української держави П. Скоропадського і УНР у Австро-Угорській імперії та Австрійській республіці; 2) його роботу з 1926 по 1927 рр. як викладача в Українському науковому інституті (УНІ) в Берліні [11, с. 59]; 3) проживання як біженця в Австрії до кінця життя – в найбільш активний період власної наукової та громадсько-політичної діяльності.

Отже, перебуваючи (майже безперервно) у німецькомовних країнах, В. Липинський не міг не ознайомитись із науковими працями та публіцистикою М. Вебера. Тому можемо припустити свідоме відкидання В. Липинським ідей М. Вебера як непотрібних або небажаних, лише з огляду на право-консервативні ідеологічні погляди українського мислителя. В. Липинський підкреслював роль ірраціонального начала, традиції у постанні та функціонуванні держави та її апарату в країнах Заходу, тоді як М. Вебер наголошував саме на раціоналізмі сучасної бюрократії, яка постає внаслідок всеохопної раціоналізації сучасного життя як “долі” Заходу, і зокрема, як наслідок постання сучасної демократії з її *рівним* виборчим правом як “мінімумом” політичного впливу носіїв раціональної праці, “долею” якої став “розвиток професійного чиновництва” [2, с. 49; 3, с. 305].

Окрім того, слід враховувати, що М. Вебер, який для сучасної ліберально-демократичної Німеччини є недостатньо демократичним саме через свій націоналізм і класичний лібералізм, для В. Липинського був занадто лібералом і демократом саме через сприйняття ним парламентаризму і загального виборчого права, тоді як пропонована В. Липинським корпоративна монархічна держава для М. Вебера була нічим, окрім як станово-бюрократичною державою з уявним парламентариз-

мом, в якій громадяни залишаться безправними і невольними та будуть “пастись” як “стадо худоби” [2, с. 106].

Незважаючи на твердження вітчизняних дослідників про запозичення, не просто знайти й ідейно-сенсові паралелі між позиціями М. Вебера і В. Липинського. Перший казав про себе, що він “представник буржуазного класу”, таким себе відчуває і “вихований на його поглядах та ідеалах” [1, с. 33]. Він був прихильником партійного, а не станово-класового представництва у законодавчому органі і наголошував на виборчому бюлетені як *ultima ratio* сучасної демократії [2, с. 61–62, 63–66]. Натомість другий – не менш свідомий свого походження дворянин-консерватор, який, навпаки, категорично не сприймав практики демократії як методу інтелігентського правління, коли народ дає виборчі картки, і виступав за класове, а не партійне представництво у законодавчому органі майбутньої української держави [7, с. XI, 43]. Спільним у їх поглядах було те, що М. Вебер до Першої світової війни і революції 1918 р. в Німеччині, а В. Липинський протягом усього свого життя були прихильниками правової, конституційної монархії [8, с. 19; 4, с. 344–346; 7, с. 42]. Однак, якщо німецький дослідник відкидав конституційну монархію у формі саме дуалістичної Прусько-Німецької монархії зразка 1871 р. з її контролем над бюрократією саме тому, що керований безпосередньо Кайзером, але не контрольований суспільством державний апарат Німеччини привів до катастрофи Німеччини у Першій світовій війні [8, с. 19], то В. Липинський, навпаки, під впливом досвіду Визвольних змагань 1917–1921 рр. вважав необхідною саме дуалістичну монархію, в якій гетьман як глава держави буде керувати армією і державною службою і водночас особисто очолюватиме уряд [7, с. 43, 44, 46].

З огляду на це, В. Липинський, маючи змогу використовувати концепцію бюрократії М. Вебера, свідомо не скористався нею з ідеологічних міркувань, які випливали із його світогляду та пріоритетної для нього державницької концепції, в якій погляди М. Вебера на бюрократію виступали б неорганічним “чужорідним тілом”, нездатним до вбудування в концепцію навіть у переробленому вигляді, саме через принципову відмінність їх засад (ліберально-демократичних у М. Вебера і право-консервативних, корпоративістських – у В. Липинського).

Опрацювання програмної праці В. Липинського “Листи до братів-хліборобів” дає можливість констатувати, що цей мислитель звертався до проблеми бюрократії передусім як соціальної групи, і не набагато меншою мірою, як до державного апарату. При цьому ця проблема у нього не була цілісно і системно розглянута в жодному з окремих “Листів”, ані в праці загалом.

З огляду на це, розгляд підходу вітчизняного мислителя до бюрократії повинен ґрунтуватись на виділенні, узагальненні і синтезі його окремих ідей стосовно державного апарату, що й визначатиме **перспективи подальших досліджень**.

На основі розгляду наявних у праці В. Липинського тез стосовно бюрократії ми можемо відзначити, що цей мислитель не намагався спеціально вирішити існуючу проблему (бюрократії) заново і цілком самостійно (як М. Вебер і В. Вільсон). Він швидше спирався на доступні в період його творчості праці західних (а також російських) науковців, на основі яких формував власні погляди на бюрократію. При цьому привертає увагу те, що він зосереджується не на бюрократії, а на інших політичних та соціально-економічних ідеях та проблемах. Тоді як бюрократія, будучи широко згадуваною ним на сторінках власної праці, перебуває на периферії його державницької концепції, розвиненої у “Листах”. При цьому помітно, що, розглядаючи бюрократію у рамках своєї концепції, цей представник право-консервативної державницької парадигми звертається саме до прихильників лівої традиції політичної думки (К. Маркса, Р. Міхельса, Ж. Сореля), переймаючи їхні погляди на бюрократію як на соціальну групу.

З огляду на це, ми можемо відзначити істотний вплив на формування поглядів В. Липинського у цій сфері ідей Ж. Сореля, а також припустити можливість впливу Р. Міхельса, К. Маркса. Водночас вплив ідей представника ліберальної політичної думки – корифея досліджень бюрократії, який змінив парадигму її досліджень – М. Вебера у В. Липинського не прослідковується. Ймовірно, через неактуальність для бездержавної нації потреби у розбудові ефективного державного апарату, а також через ціннісні розбіжності у поглядах двох мислителів. Хоча окремі ідеї М. Вебера, які опосередковано дотичні до проблеми побудови раціональної

бюрократії (раціоналізація свідомості і роль у цьому релігії у В. Липинського), присутні. Водночас розгляд бюрократії як державного апарату у цього представника вітчизняного консерватизму нагадує аналогічні погляди А. де Токвіля на бюрократію Франції. Також окремі згадки про російську бюрократію ставлять питання про вплив на В. Липинського російських авторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вебер М. *Национальное государство и народнохозяйственная политика (1895)* / Макс Вебер // *Политические работы (1895–1919)* / [пер. с нем.]. – М.: Праксис, 2003. – С. 7–39.
2. Вебер М. *Избирательное право и демократия в Германии (март 1917)* / Макс Вебер // *Политические работы (1895–1919)* / [пер. с нем.]. – М.: Праксис, 2003. – С. 40–106.
3. Вебер М. *Социализм (июнь 1918)* / Макс Вебер // *Политические работы (1895–1919)* / [пер. с нем.]. – М.: Праксис, 2003. – С. 300–342.
4. Вебер М. *Будущая государственная форма Германии (ноябрь 1918)* / Макс Вебер // *Политические работы (1895–1919)* / [пер. с нем.]. – М.: Праксис, 2003. – С. 343–393.
5. Галушко К. *Європейський контекст соціально-політичних ідей Вячеслава Липинського* / К. Галушко // *Вячеслав Липинський та його доба: наук. зб. / відп. ред. Ю. Терещенко.* – К.: ВЦ КНЛУ, 2008. – С. 357–371.
6. Гегель Г. *Основи філософії права, або Природне право і державознавство* / Г.В. Ф. Гегель; пер. з нім. – К.: Юніверс, 2000. – 336 с.
7. Липинський В. *Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму* / Вячеслав Липинський; ред. Я. Пеленський. – К.: Ін-т Східноєвроп. досл. НАНУ, 1995. – 470 с.
8. Макаренко В. П. *Вера, власть и бюрократия (критика социологии М. Вебера)* / В. Макаренко. – Ростов-на-Дону: Изд-во Рост. ун-та, 1988. – 304 с.
9. Маркс К. *К критике гегелевской философии права [Электронный ресурс]* // К. Маркс, Ф. Энгельс. *Сочинения: в 30-ти т.* – 2-е изд. – М.: Госполитиздат, 1955. – Т. 1. – С. 219–368. – Режим доступа: <http://dparchives.narod.ru/marx/tom01.htm#s014>.
10. Маркс К. *Восемнадцатое брюмера Луи Бонапарта* / К. Маркс // К. Маркс и Ф. Энгельс. *Сочинения.* – 2-е изд. – М.: Госуд. изд-во полит. лит-ры, 1957. – Т. 8. – С. 115–217.
11. Потульницький В. А. *Нариси з історії української політології (1918–1991): навч. посіб.* / В. А. Потульницький. – К.: Либідь, 1994. – 320 с.
12. Токвіль, Алексіс де. *Давній порядок і Революція* / Алексіс де Токвіль; пер. з фр. – К.: Юніверс, 2000. – 224 с.
13. Michels R. *Assimilation of The Discontented into The State Bureaucracy* / Robert Michels // *Readings in bureaucracy.* – 3rd printing. – Toronto: The Free Press, November 1968. – Pp. 140–143.